

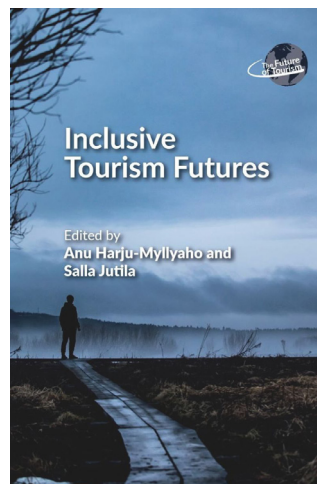
Kirja-arvio

Kaikille mahdollista, jokaisen ulottuvilla?

Harju-Myllyaho, Anu ja Jutila, Salla (toim.) 2021. *Inclusive Tourism Futures*. The Future of Tourism: 5. Channel View Publications. Bristol. Blue Ridge Summit. ISBN-13: 978-1-84541-686-7. 156 sivua.

Tarja Kupiainen

Vuosi 1981 oli YK:n julistama vammaisten teemavuosi. Silloin alettiin kiinnittää huomiota siihen, ettei kaikilla ole eri syistä pääsyä kaikkiin paikkoihin tai palveluihin. Erityisesti julkisia rakennuksia ja palveluita tarkasteltiin saavutettavuuden näkökulmasta. Tuolloin saavutettavuudella viitattiin lähinnä konkreettisiin rakenteellisiin, arkkitehtonisiin ja muotoilun ratkaisuihin. Teemavuoden myötä suhtautuminen vammaisiin, toiminnallisesti rajoittuneisiin ja muulla tavoin normeista poikkeaviin ryhmiin alkoi muuttua. Yhteiskunnallisissa ja poliittisissa keskusteluissa alettiin ottaa huomioon erilaisten ryhmien tarpeet, ja keskustelu on myöhemmin edennyt julkisista tiloista ja palveluista laajempiin yhteyksiin. Inklusiivisuus, kaikkia ryhmiä koskeva tasapuolinen ja reilu osallisuus keskusteluttaa nykyään myös eri tieteen ja tutkimuksen aloja.

Inklusiolla tarkoitetaan osallisuutta ja mukaan kuulumista. Ihanteena on, ettei kukaan jää syrjään tai poissuljetuksi, ja siksi inklusiivisessa toiminnassa otetaan mukaan ryhmät tai yksilöt, jotka muuten saattaisivat jäädä ulkopuolelle tai kokonaan huomaamatta. Kulttuurintutkimuksessa esimerkiksi sukupuolentutkimuksessa ja postkoloniaalisessa tutkimuksessa inklusiolla viitataan muun muassa siihen, että herkistytään kuuntelemaan ennen vaiennettuja ihmisryhmiä eikä pyritä määrittelemään toisia omista lähtökohdistamme ja omista arvoasetelmistamme.

Matkailun kehittämisessä inklusiivisuus on usein jäänyt taustalle, kun etusijalla ovat olleet matkailun taloudelliset vaikutukset. Matkailun toimijatasolla saavutettavuudesta on alettu keskustella enemmän ja tavoitteellisemmin vasta tällä vuosituhanella. Matkailututkimuksessa inklusiivisuus on ollut läsnä yhä enenevässä määrin ja painokkaammin viime vuosikymmenten ajan. On havaittu, että tulevaisuudessa on entistä tärkeämpää huomioida myös ne ryhmät, jotka ovat saattaneet jäädä aiemmin paitsioon. Tästä yhtenä merkinä on nyt käsiteltävä artikkelikokoelma, jonka kirjoittajat tarkastelevat teemaa sosiologisen, taloustieteellisen ja kulttuurintutkimuksellisen matkailututkimuksen kannoilta. Erityisesti

Covid-19-pandemia on vauhdittanut matkailututkimuksessa kriittistä inklusiivisuuden tarkastelua, kun on havahduttu siihen, että marginalisoitujen ryhmien ei ole yhtä helppoa löytää sopivaa matkakohdetta tai soveltuvia matkailupalveluja kuin monen muun. Esimerkiksi liikunta-, näkö- tai kuulorajoitteiset joutuvat ponnistelemaan muita enemmän valitessaan itselleen sopivaa matkakohdetta palveluineen. Sama koskee myös muun muassa sateenkaarihenkilöitä ja -perheitä.

Kokoelman artikkeleissa tasapuolinen saavutettavuus on läpileikkaavana teemana, ja sitä lähestytään niin fyysisellä kuin virtuaalisella ja mentaalilla tasolla. Miten mahdollistetaan, että palvelu olisi yhtä lailla mahdollinen kaikille, oli sitten kyseessä liikunta-, näkö- tai kuulorajoitteinen, vanhus, sateenkaarimatkailija, raskaana oleva tai pienten lasten kanssa matkustava? Millä edellytyksillä kaikki matkailijat tuntevat itsensä yhtä tervetulleiksi riippumatta sukupuolesta, iästä, uskonnosta, etnisyydestä, seksuaalisesta suuntautuneisuudesta, varallisuudesta tai erilaisista toimintaa rajoittavista seikoista? Entä miten julkisten matkailuorganisaatioiden verkkosivut ja muut alustat noudattavat saavutettavuuden kriteereitä? Ei ole itsestään selvää, että verkkotekstit ovat luettavia, ajantasaisia tai edes oikeaa tietoa jakavia. Toisaalta suosituksia ja ehdotuksia säätelevien algoritmien toimintakriteerit jäävät usein käyttäjiltä pimementoon.

Sosiaalista yrittäjyyttä ja vieraanvaraisuutta

Yrityksen liiketoimintapaa, jossa tavoitteena on taloudellisen kannattavuuden ohella olla myös yhteiskunnallisesti merkittävä, kutsutaan sosiaalisesti yrittäjyydeksi. Suomessa sosiaalisten yritysten työntekijöistä tulee vähintään 30 prosentin olla vajaakykyisiä tai hankalasti työllistyviä pitkäaikaistyöttömiä. Tavoitteena on tarjota työmahdollisuuksia marginaaliin jääville tai syrjäytyneille ryhmille ja helpottaa näin integroitumista yhteiskuntaan. Suomessa matkailualalla sosiaalinen yrittäjyys on ainakin toistaiseksi vähän jos ollenkaan hyödynnetty alue. Tosin esimerkiksi joissakin kunnille ravitsemispalveluita tuottavissa yrityksissä ja suurten ketjujen ravintoloissa työllistetään vajaakykyisiä tai pitkäaikaistyöttömiä, mutta varsinaiset sosiaaliset yritykset ovat vielä harvassa.

Euroopassa, erityisesti Espanjassa ja Alankomaissa on matkailu- ja ravitsemisalalla havaittu sosiaaliseen yrittäjyyden tarjoamat kilpailuedut. Ne ravitsemisalan yritykset, joiden liiketoiminta perustuu inklusiivisuuden periaatteelle, tuovat sen selvästi esille markkinointi- ja muussa viestinnässään. Esimerkiksi alankomaalainen Brownies & Downies -kahvila työllistää nimensä mukaan muun muassa Down-ihmisiä. Yrityksellä on yli 80 kahvilaa, joissa työskentelee noin 1200 henkilöä. Artikkelissaan "Current Perspectives on Social Inclusion in Tourism in Finnish Lapland" Sari Nisula, Marlene Kohllechner-Autto ja Krista Skantz tarkastelevat, millaisia valmiuksia Suomessa olisi vastaavanlaiseen toimintaan. Kyseessä on haastattelututkimus, johon tutkijat saivat vain kaksi haastateltavaa, mikä kertoo osaltaan sen, että Suomessa ei ole vielä sosiaalisen yrittäjyyden kulttuuria. Kuitenkin matkailualalla on työvoimapulaa, jonka vuoksi vaihtoehtoisia toimintamalleja kaivataan. Kulttuurintutkimuksen kannalta olisi kiintoisaa selvittää, mitkä ovat sosiaalisen yrittäjyyden mahdollisuudet ja esteet Suomessa.

Matkailututkimuksessa inklusiivisuus liittyy vastuulliseen ja eettiseen matkailuun sekä eri osapuolten toimijuuteen (*agency*). Vastuullisen ja eettisen matkailun kulmakivi kestävä kehitys esiintyy jollakin tavoin nyt käsiteltävän artikkelikokoelman jokaisessa kirjoituksessa. Kestävä kehitys esiintyi ensimmäisen kerran YK:n ympäristön ja kehityksen

maailmankomissiossa vuonna 1987. Tällöin kestävä kehitys määriteltiin kehitykseksi, joka mahdollistaa perustarpeiden tyydyttämisen vaarantamatta tulevien sukupolvien perustarpeiden tyydyttämistä. Myöhemmin kestävä kehitys on laajentunut kattavammaksi ja monipuolisemmaksi kokonaisuudeksi.

YK on tähän päivään saakka pidättäytynyt kestävästä kehityksestä kuvaavassa kolmen pilarin mallissa, joka määrittelee kestävyuden ekologisen, taloudellisen ja sosiaalisen kestävyuden kautta. Käsiteltävän teoksen kirjoittajat näyttävät myös sitoutuvan tähän malliin. Kulttuurinen kestävyys jää kuitenkin tarkasteluissa syrjään, vaikka juuri kulttuuri määrittää sen, kuinka ylipäättään kestävyuden ymmärrämme ja miten sen suhteen toimimme. Tuoreessa, vasta kommenttikierroksella olleessa Opetus- ja kulttuuriministeriön ehdotuksessa kulttuurimatkailun tiekartaksi sen sijaan kulttuurinen kestävyys on nostettu neljänneksi ulottuvuudeksi (OKM 2022).

Kulttuurintutkimuksen kannalta erityisen kiinnostava on kokoelman avaava Emily Höckertin, Outi Kugapin ja Monika Lüthjen artikkeli ”Hosts and Guests in Participatory Development”, jossa tarkastellaan kriittisesti, ketkä kaikki ovat osallisia matkailussa ja miten he siihen osallistuvat tai miten heidät voidaan osallistaa. Tutkijat ottavat aidosti huomioon, että matkailuun eivät osallistu vain turistit ja heille palveluita ja hyödykkeitä tuottavat henkilöt ja yritykset, vaan myös paikalliset ihmiset ovat olennainen ja tärkeä osa matkailun kokonaisuutta. Tutkijoiden tarkasteluympäristö on haasteellinen: alkuperäisväestön asuinalueet. Esimerkiksi Suomessa saamelaisuus on ollut matkailun voimavarana vuosikymmenet ilman, että saamelaiset olisivat olleet siinä osallisina. Matkailutoimijat saattavat jopa häikäilemättömästi omia saamelaisten kulttuurin ja hyödyntää sitä piittaamattomasti. Tämän vuoksi Suomen Saamelaiskäräjät ovat laatineet saamelaismatkailun eettiset ohjeet (2018) ja myöhemmin ohjeistuksen vastuullisesta matkailusta Saamenmaassa (ks. Saamelaiskäräjät 2022).

Höckert, Kugapi ja Lüthje ovat tehneet saamelaisalueen matkailusta tutkimuksellista kehittämistyötä. He tunnustavat paikallisen kulttuurin arvon ja hakevat tapoja, joilla osallistaa paikallistaväestöä matkailun kehittämiseen. Tutkijat ovat ottaneet käyttöönsä *kulttuurisensitiivisyyden* käsitteen, jossa paikallisen kulttuurin ja kulttuuriperinnön huomioiminen ja kunnioittaminen ovat keskiössä. Määritelmän mukaan kulttuurisensitiivinen matkailu edistää taloudellisen kehityksen lisäksi matkailussa mukana olevien ihmisten mahdollisuuksia vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, kulttuurien sisäistä ja välistä ymmärrystä ja kunnioitusta, voimaantumista ja yhdessä tekemistä sekä luonto- ja kulttuurikohteiden ylläpitämistä (ks. ARCTISEN 2021). Kehittämistyön tavoitteena oli oppia toinen toisiltaan ilman, että yksikään osapuoli olisi toisen ylä- tai alapuolella.

Artikkelissaan Höckert, Kugapi ja Lüthje tarkastelevat, miten matkailussa ja sen tutkimuksessa tuttuja käsitteitä isännät/emännät, *hosts* (palveluntarjoaja) ja vieraat, *guests* (asiakkaat, turistit) voidaan käyttää luovasti matkailun kehittämishankkeissa. Kun vielä muistetaan, että matkailussa ja etenkin sen arvonnäkökulmista vieraanvaraisuuden (*hospitality*) käsite on keskeinen, saadaan hankkeeseen hoivan ja hyvinvoinnin ulottuvuus. Vieraanvaraisuus ei synny ilman luottamusta. Turistin saama vieraanvaraisuus on maksullista ja se perustuu sitä kautta sopimukseen, joka hänellä on palveluntarjoajan kanssa. Tällaisessa suhteessa syntyvä luottamus on luonteeltaan pikaluottamusta, se on haurasta, helposti murtuvaa ja väliaikaista, ja se edellyttää alttiutta luottaa. Kehittämishankkeessa eri osapuolten välinen luottamus puolestaan syntyy isännän/emännän ja vieraan roolien vaihtelusta; kukin on vuorollaan isäntä

tai emäntä ja vieras, sillä kukin on asiantuntija omassa asiassaan ja oppija toisessa. Kyse on vastavuoroisesta, tasavertaisesta oppimisesta. Vastavuoroinen kulttuurisensitiivinen asenne auttaa luottamuksen rakentumisessa, on sitten kyse kehittämishankkeen isännistä ja vieraista tai asiakkaan ja palvelutarjoajan välisestä suhteesta. Ideaalia molemmissa olisi, jos pikaluottamuksesta kehkeytyisi varsinainen luottamussuhde, joka sitten mahdollistaisi pidempiaikaisen yhteydenpidon.

Artikkelikokoelma herätti pohtimaan, mitä inklusio tarkoittaa laajemmin kulttuurintutkimuksen kannalta. Matkailualan vaikeaan työllisyystilanteeseen yksi ratkaisu voisi olla työllistää ihmisiä, joilla on erilaisia valmiuksia Brownies & Downies -mallin mukaan. Miten voisimme edistää mahdollisuuksia tällaiseen? Mitä voisimme tutkimuksen avulla tehdä, että asenteelliset esteet häviäisivät ja voisimme aidosti luoda kaikille turvallisen toimintaympäristön? Ehkäpä juuri isännän ja vieraan käsitteet sekä kulttuurisensitiivisyyden käsitteen avaaminen käytännössä voivat tarjota mahdollisuuksia ja malleja inklusion lisäämiseen. Isäntien ja vieraiden roolien jatkuva vaihtaminen tutkimuksenkin valmistelussa ja toteutuksessa voi johtaa uusiin hedelmällisiin avauksiin. Luottamus ja toisista huolenpittäminen edellyttää avointa toimintakulttuuria ja jakamista kilpailun ja salailun sijaan.

Kirjallisuus

- ARCTISEN. 2021. Culturally Sensitive Tourism in the Arctic (2018-2021). <https://sensitivetourism.interreg-npa.eu/> Luettu 2.10.2022.
- OKM.2022. Kulttuurimatkailun kansallisen kehittämisen tiekartta. Työryhmän ehdotus. Kulttuurimatkailun tiekartta -työryhmä. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/22fdc7be-74c7-4f3d-ae10-dde90ad7617c/6edff61f-9400-4752-bd93-7c0a3c4bb28f/KIRJE_20220520060214.PDF. Luettu 2.10.2022.
- Saamelaiskäräjät. 2022.Vastuullisen matkailijan ohjeistus saamelaiskulttuurin ja saamelaisten kotiseutualueen maailmaan <https://samediggi.fi/saamelaismatkailu/> Luettu 2.10.2022
- Saamelaismatkailun eettiset ohjeet. 2018. <https://www.samediggi.fi/saamelaismatkailun-eettiset-ohjeet/> Luettu 17.10.2022

FT, perinteentutkija Tarja Kupiainen toimii Karelia-ammattikorkeakoulussa matkailu- ja palveluliiketoiminnan yliopettajana. Hän on myös tutkimusetiikan tukihenkilö.